Helhetlig lese- og skriveopplæringsplan

for

Korsvoll skole

Innledning

Arbeidet med denne helhetlige lese- og skriveopplærigsplanen startet våren 2012.
Gruppa har bestått av Hans Petter Berg, Kari Beate Mo og Sissel Wivegh.
Vi startet arbeidet med å samle inn alt av tidligere planer som for eksempel "Trappa", og fikk også materiale fra trinnene. Mye av arbeidet har vært å sortere, systematisere og ta vare på det gode arbeidet som allerede gjøres på Korsvoll skole. Vi så tidlig at det er en god progresjon i materialet, og vi har bestrebet oss på å tydeliggjøre den røde tråden som faktisk har ligget her.
Målet med en helhetlig plan er å kvalitetssikre lese og skriveopplæringen ved Korsvoll skole.
Det er viktig å se den helhetlige norskplanen i et tverrfaglig perspektiv.
Planen er laget med en språklig og en litterær progresjon fra første til syvende klasse.
Hele tiden må kunnskap fra tidligere trinn, legges til grunn for videre arbeid med faget.

Det er nødvendig med samarbeid på tvers av trinnene for å ivareta progresjonen.
Lese og skriveopplæringen bygger på barnets språk.
Et barn med et dårlig utviklet språk og liten bevissthet om språk, står derfor i fare for også og bli en dårlig leser.
Derfor må vi både før og samtidig med leseopplæringen, gjøre noe med dette.
Barn med gode språklige ferdigheter og med kunnskaper om språket og språkets oppbygging, står sterkt rustet i leseopplæringen.
Lesing og skriving er skriftspråklige ferdigheter. Lesing kan bare utøves i forhold til et skriftspråk. Vi må kunne omkode skriftspråket for å få tilgang til mening i det skrevne ordet. På en måte kan vi si at det er å kode skriftspråket tilbake til et språk som vi forstår innholdet av, enten språket uttrykkes som tale – ved høytlesing, eller som tanker – ved stillelesing. Skriving derimot er å omkode tale eller tanker til skrevet tekst. I begge tilfeller handler det om å forstå at det er språket vårt, eller talen, vi koder om, og at bokstavene derfor må kobles til språklydene. Det er viktig å snakke med barna slik at de forstår dette.

Innhold

Innledning
1.trinn
2.trinn
3.trinn
4.trinn
5.trinn
6.trinn
7.trinn

Vedlegg 1:	Informasjon om organisering av 1. trinn
	Kopiorginal: Lesekort
Vedlegg 2:	Lesestrategier fra 1. - 7. trinn
Vedlegg 3a:	Forslag til læringsstrategier fordelt på trinn
Vedlegg 3b:	Læringsstrategier - konkretisering av utvalgte strategier
Vedlegg 4a:	Veiledning til trening av ord og begreper
Vedlegg 4b:	Systematisk arbeid med ordkunnskap
Vedlegg 5a:	25 høyfrekvente ord
Vedlegg 5b:	100 høyfrekvente ord
Vedlegg 5c:	222 høyfrekvente ord
Vedlegg 5d:	444 høyfrekvente ord

1.trinn

Område i leseopplæringen	Innhold Hva skal vektlegges? Tiltak på tvers av fag	Organisering/ arbeidsmåter utover ordinær klasseromsundervisning Bruke elementer fra VFL	Ansvar / tiltak
Utvikle språklig bevissthet Se vedlegg 1	Bli kjent med en forfatter og hans/hennes forfatterskap: Astrid Lindgren, Tove Jansson og André Bjerke. Markere aktuelle jubileer. • Bevissthet om at hver bokstav er representert med en lyd • Vite hva en lyd er og vite hva en stavelse er • Klappe stavelser i ord • Vite hva ord er • Lytte til første, siste og midterste lyd i ord • Bevissthet om hvor i munnen lyden lages(f.eks. sj-lyden) • Trekke sammen lyder til ord • Finne ord i ord • Sette sammen og dele opp sammensatte ord • Sette lyder sammen til to- og tre-lydord • Vite hva en setning er • Telle ord i en setning • Koordinere lyder i ord (hoppetau) • Jobbe med rim og rytme	• Språkleker som bygger på Jørgen Frost i ca.15.min. Språklekene kan inngå i stasjonsundervisningen. • Stasjonsundervisning to ganger i uken a tre økter • Program for bokstavinnføring. Følge det aktuelle læreverkets rekkefølge • Høytlesing fra en voksen hver dag • Bibliotek • Lese i egen bok hver dag • Lytte, gjenfortelle og lære utenat. • God tilgang på bøker og læringsmateriell • Leseaksjon/lesekort • Bokstavklosser kan brukes til å bevisstgjøre at hver	Ansvar: Skolens ledelse Kontaktlærere og faglærere Foreldre Tiltak: Kursing og oppfølging av personalet Erfaringsdeling Lage idébank på trinnet

		bokstav representeres ved en lyd • Kassarull kan brukes til visualisering av lyder i ord • Bruk av speil for å bevisstgjøre hvordan munnen formes for å lage de ulike lydene • Kontekstlesing: Lære at både bilde og tekst henger sammen	
Lære strategier og teknikker for å utvikle leseforståelse Se vedlegg 2	• Trekke sammen lyder til ord. • Lese hele ord • Bruke overskrifter, bilder og illustrasjoner • Tenke gjennom hva som vil skje/foregripe • Tenke gjennom om det man leser gir mening / overvåke egen lesing • Knytte innholdet i teksten til noe eleven kan eller har erfart / ta i bruk elevens forkunnskaper /finne sammenhenger • Gjenfortelle tekst (muntlig, tegning) • Arbeide med ord/begreper i teksten • Bruke tegnene punktum, spørsmålstegn og utropstegn	• Stasjonsundervisning • Lesekurs: Et intensivt leseprogram for de elevene som ikke har tilstrekkelig leseferdigheter	
Lære tanke- og læringsstrategier Se vedlegg 3a	• Tegnekart: Er et tankekart der elevene tegner stikkordene i stedet for å skrive dem	• Tegnekart i liten/stor gruppe	

Utvikle det muntlige språket og lære ord og begreper Se vedlegg 4	• Fortelle en liten historie/vits med begynnelse, handling, og avslutning	• Lage en liten fortelling i samarbeid med elevene på flip-over eller smartboard, og gå på jakt etter aktuelle bokstaver. Jamfør LTG-metoden • Rekkefølge i bokstavinnlæringen følger læreverket • Stor og liten bokstav innføres samtidig • Dan Olweus	
Utforske skriftspråket og utvikle skriftlig kompetanse	• Bokstavinnlæring muntlig og skriftlig • Vite hvor en begynner å lese/skrive på en side • Lære seg lese/-og skriveretning • Vite hva bokstav og ord er i tale og skriftspråket • Forstå at et ord i talespråket skal passe lydmessig med bokstaver og ord i skriftspråket • Gjenkjenne bokstaver og betegne dem med lyd • Kunne trekke lydene sammen til to/- og trelydsord • Gjenkjenne de mest brukte bokstavene og bruke den til å skrive ord • Gjenkjenne noen høyfrekvente ord	• Stasjonsundervisning • I hel klasse • Blyantgrep • Finmotoriske oppgaver: sporingsoppgaver, border... • Følge IKT-planen for 1.trinn: bli kjent med PC og dens funksjoner i stasjonsarbeidet	

2.trinn

Bygger på grunnlaget fra 1.trinn. Lærerne må sikre seg at elevene forstår at det er en sammenheng mellom tale og skriftspråk. Punktene fra 1.trinn må vedlikeholdes for alle elevene på 2.trinn gjennom hele året.

Område i leseopplæringen	Innhold Hva skal vektlegges? Tiltak på tvers av fag	Organisering/ arbeidsmåter utover ordinær klasseromsundervisning Bruke elementer fra VFL	Ansvar / tiltak
Utvikle språklig bevissthet	Bli kjent med en forfatter og hans/hennes forfatterskap: Inger Hagerup og Torbjørn Egner. Markere aktuelle jubileer. • Bevissthet om at hver bokstav er representert med en lyd • Beherske de grunnleggende ferdighetene i språklig bevissthet som nevnt under 1.trinn • Gjenkjenne, skrive og benevne alle bokstavene med lyd og navn • Dele hørte, lydrette ord i stavelser og fastholde (brill-e-slang-e) stavelsene under skriving • Lese enkle ord ved å lydere • Danne ord med bokstaver • Skrive enkle lydrette ord • Gjenkjenne ikke lydrette småord som f.eks. jeg, og, det, men. Tilegne seg noen parate ordbilder • Dra sammen lyder til ukjente ord • Dele opp ord i stavelser (ved å	• Språkleker – Jørgen Frost. Gjenoppta språklekene de første 8 ukene av skoleåret • Stasjonsundervisning. I gang i uken a to timer • I hel klasse • Bibliotek • Høytlesing fra en voksen hver dag • Lese i egen bok hver dag • Lytte, gjenfortelle og lære utenat • God tilgang på bøker og læringsmateriell • Leseaksjon/lesekort • Kontekstlesing: Lære at både bilde og tekst henger sammen	Ansvar: Skolens ledelse Kontaktlærere og faglærere Foreldre Tiltak: Kursing og oppfølging av personalet Erfaringsdeling Lage idébank på trinnet

	prikke bokstaver) og sette delstreker • Lese enkle tekster • Skrive setninger • Skrive enkle tekster • Leke med setninger av kjent innhold • Jobbe med rim og rytme		
Lære strategier og teknikker for å utvikle leseforståelse Se vedlegg 2	• Samtale om hvordan valg av ord, stemmebruk og intonasjon skaper ulik mening i en tekst • Gi uttrykk for hvordan vi forstår noen kjente ordtak og faste uttrykk, og forklare opphavet til vanlige ord og uttrykk (ha parate ordbilder, lese et ord uten å lydere) • Enkle språklige virkemidler (f.eks snakkebobler) • Visualisere det en leser • Lage spørsmål til teksten • Lære om sjangre: Eventyr, rim, regler, gåter, vitser, fakta, lister og plakater • Finne svar på spørsmål i teksten (finne, tolke og reflektere) • Være kjent med ulike strategier for å lese lange ord • Lære at vi tar pauser når det er komma og punktum • Kunne lese småbøker	• Bibliotek • Leseaksjon/lesekort • God tilgang av bøker i klasserommet • Foreldre må ansvarliggjøres • Stasjonsundervisning/språk-verksted/veiledet lesing • Høytlesing hver dag • Lesekurs : Et intensivt leseprogram for de elevene som ikke har tilstrekkelig leseferdigheter • Gjøre elevene i stand til å veksle mellom de ulike avkodingsstrategiene for en mer funksjonell lesing(luskvalitet 10) som f.eks. finne ord i ord, finne ord i ordkjeder, lydere, lese stavelser og lese sammensatte ord	

Lære tanke- og læringsstrategier Se vedlegg 3a og 3b	• Logg/tenkebok • Forfatterbok • Skrive brev • Tankekart • Bruke f.eks. VØL-skjema	• Tankekart	
Utvikle det muntlige språket og lære ord og begreper Se vedlegg 4a og 4b	• Systematisk arbeid med ordkunnskap • Høyfrekvente ord • Læring av vokabular skjer på to måter-direkte(gjennom planlagt læring for å øke ordforrådet og dybdeforståelsen av ordene) og indirekte(daglig, gjennom uformell, ikke planlagt læring) • Hevde egne meninger og følelser. • Undre seg sammen • Fortelle sammenhengende om opplevelser og erfaringer • Lytte og gi respons til andre i samtaler, under framføringer og ved høytlesing • Kjenne til enkle trekk ved eventyr • Sette ord på bilder i bøker, gjenfortelle innhold i tekster • Finne skjønnlitteratur og faktabøker til egen lesing • Uttrykke egne tekstopplevelser gjennom ord, tegninger, bilder, musikk og bevegelser • Samtale om hvordan illustrasjoner kan utdype tekst i både fakta og	• Ukas ord er hentet fra de100 høyfrekvente ordene • Rollespill, høytlesing og samtaler • Bruke kolonnenotat • Gruppemøter/klassemøter • Dan Olweus • Bruke aktuelle forfattere, sangere som f.eks har jubileum • Samfunnsaktuelle temaer, personer og hendelser • Bruk prinsipper for vurdering for læring	

	skjønnlitteratur • Bevisstgjøre seg innhold og form i eldre og nyere sanger, regler og dikt		
Utforske skriftspråket og utvikle skriftlig kompetanse	• Bokstavinnlæring muntlig og skriftlig • Kunne skrive alle bokstavene • Skrive enkle lydrette ord • Skrive setninger • Stor bokstav og punktum • Skrive ulike tekster og illustrere dem • Følge læreverkets progresjon i rettskrivning • Stavskrift introduseres mot slutten av året og videreføres i tredje klasse	• Forfatterbok • Skriveverksted • Hentediktat • Følge IKT-planen for andre trinn blant annet lagre Word dokumenter i personlige mapper på Fronter	

3.trinn

Bygger på grunnlaget fra 2.trinn. Punktene fra 2.trinn må vedlikeholdes for alle elevene på 3.trinn gjennom hele året.

Område i leseopplæringen	Innhold Hva skal vektlegges? Tiltak på tvers av fag	Organisering/ arbeidsmåter utover ordinær klasseromsundervisning Bruke elementer fra VFL	Ansvar / tiltak
Utvikle språklig bevissthet	Bli kjent med en forfatter og hans/hennes forfatterskap: Henrik Wergeland og Ole Lund Kirkegaard. Markere aktuelle jubileer. • Bevissthet rundt språklige strukturer • Gjenkjenne ordbildet av et visst antall høyfrekvente ord(parate ordbilder) • Skille mellom vokaler og konsonanter • Kunne lese lette tekster flytende • Lytte aktivt til andres tekster og gi positiv respons • Snakke om og forstå innholdet av en tekst • Kunne skrive setninger • Sette punktum og stor bokstav **Grammatisk bevissthet** • Vite hva verb er • Vite hva substantiv er og vite om substantivets endelser	• Parate ordbilder-de 100 høyfrekvente • Stasjonsundervisning en gang i uken a to timer • Skrivekurs • Lesekurs • Leseaksjon • Bibliotek • Tenkebok/loggbok • Læringsstrategier: Stavelser, endelser, tenke seg ordet etter, lydere, lese ortografisk, dele ord og finne ord i ord • Kontekstlesing: Lære at informasjon finnes både i teksten, illustrasjonene, overskriften, bildetekstene og grafene	Ansvar : Skolens ledelse, kontaktlærer og faglærere Foreldre Tiltak: Kursing og oppfølging av personalet Erfaringsdeling Lage idébank på trinnet

Lære strategier og teknikker for å utvikle leseforståelse Se vedlegg 2	• Spesifisere lesestrategier som elevene skal kunne • Dele ordstavelser, fokus på endelser, tenke seg ordet etter, lydere, lese ortografisk, dele ord, finne ord i ord • Oppklare/løse problemer som dukker opp i teksten: Stoppe opp ved ord som er vanskelige, selvkorrigering • Visualisere og organisere • Foregripe hva som vil skje i teksten • Lese setningen om igjen når man ikke forstår • Kunne lese ulike tekster på ulike måter(oppleve, lære eller gjøre noe) • Kunne gjenfortelle • Skal kunne bruke innholdsfortegnelse, ordliste og referanseliste • Kjenne til noen språklige virkemidler: Gjentagelse og enkle språklige bilder • Lære om sjangre: Dikt, brev og fortelling • Lese og tolke enkle tabeller, diagrammer og bruksanvisninger	• Lesestund hver dag • Lesekurs: Et intensivt leseprogram for de elevene som ikke har tilstrekkelig leseferdigheter • Høytlesing • Bibliotek • Tilby variert litteratur • Bruke adekvate lesestrategier på en hensiktsmessig måte. For eksempel å lese setningen om igjen når man ikke forstår, slå opp og finne betydningen av nye ord • Snakke om tekster vi har lest i mindre og større grupper	
Lære tanke- og læringsstrategier Se vedlegg 3a og 3b	• Lære å skrive utfra stikkord/tankekart	• Tenkebok • Loggbok • To-kolonnenotat • VØL-skjema • VØSLE-skjema	

Utvikle det muntlige språket og lære ord og begreper Se vedlegg 4	• Samhandle med andre gjennom lek • Enkel dramatisering • Praktisere regler for diskusjoner og gruppesamtaler • Mestre muntlig fremføring for en gruppe • Forklare, gi og ta imot beskjeder • Forklare hvordan man gjennom språk kan krenke andre • Gi uttrykk for egne tanker og opplevelser om bøker som blir lest høyt i gruppa • Snakke om felles opplevelser, film og teater • Fortelle og framføre tekster de har laget selv • Ord og begrepsinnlæring • Rim og regler • Lese variert barnelitteratur og enkle fagtekster og forstå innholdet	• Samhandle i grupper • Selvstendig jobbing • Rollespill • Dan Olweus • Høytlesing • Framføring • Kolonnenotat (se vedlegg 4b)	
Utforske skriftspråket og utvikle skriftlig kompetanse	• Bokstavinnlæring muntlig og skriftlig • Lære stavskrift • Skrive om aktuelle temaer/bilder • Lage eventyr/fortellinger • Skrive fortsettelser på en historie • Lage forfatterbøker • Skrive fortellinger, dikt og brev • Skrive fortellinger med innledning, midtdel og avslutning • Beherske et tilstrekkelig ordforråd til å uttrykke kunnskap, erfaring,	• Tankekart • Forfatterbok • Skriveverksted • Hentediktat • Bruke prinsipper fra VFL • Rettskrivingsoppgaver • Følge IKT-plan for 3.trinn, blant annet kunne søke etter ønsket informasjon på internett og bevisstgjøring av nettvettregler	

	opplevelser, følelser og egne meninger • Gjenkjenne de språklige virkemidlene gjentakelse og kontrast slik de brukes i eventyr • Skape tekster ved hjelp av digitale verktøy • Finne stoff på bibliotek og nettet til hjelp for egne tekster • Samtale om tekstene til hverandre og gi positiv og grunngitt tilbakemelding • Stor bokstav, punktum, spørretegn og utropstegn • De/det, e for æ, o for å, u for o, ng, stum d/g og spørreord med hv • Grunntall og ordenstall • Starte innlæring av sammenhengende funksjonell håndskrift • Følge læreverkets progresjon i rettskriving		

4.trinn

Bygger på grunnlaget fra 3.trinn. Punktene fra 3.trinn må vedlikeholdes for alle elevene på 4.trinn gjennom hele året.

Område i leseopplæringen	Innhold Hva skal vektlegges? Tiltak på tvers av fag	Organisering/ arbeidsmåter utover ordinær klasseromsundervisning Bruke elementer fra VFL	Ansvar / tiltak
Utvikle språklig bevissthet	Bli kjent med en forfatter og hans/hennes forfatterskap: Arild Nyquist og Roald Dahl. Markere aktuelle jubileer. • Bevissthet rundt språklige strukturer • Bruke adekvate avkodningsstrategier i forhold til de ulike tekstene de leser • Oppdage morfologiske ord(den minste meningsbærende enhet- mor/moren, salg/salgsoppgave) og nytte kunnskap om det til både lesing og skriving • Ha parate ordbilder ut ifra de 100 høyfrekvente ordene • Beherske ordkjede-oppgaver • Kunne lese non-ord • Bruke kunnskap om vokaler og konsonanter til å sikre lesing og skriving **Grammatisk bevissthet** • Få en begynnende forståelse av analyse av setninger med subjekt, verbal og objekt • Vite hva substantiv, verb, adjektiv og tallord er	• Parate ordbilder- de100 høyfrekvente • Stasjonsundervisning. I gang i uken a to timer • Skrivekurs • Lesekurs • Leseaksjon • Bibliotek • Tenkebok/ loggbok • Læringsstrategier: stavelser, endelser, tenke seg ordet etter, lydere, lese ortografisk, dele ord og finne ord i ord • Kontekstlesing: Lære at informasjon finnes i både teksten, illustrasjonene, overskriften, bildetekstene og grafene	Ansvar: Skolens ledelse Kontaktlærere og faglærere Foreldre Tiltak: Kursing og oppfølging av personalet Erfaringsdeling Lage idébank på trinnet

Lære strategier og teknikker for å utvikle leseforståelse Se vedlegg 2	• Spesifisere lesestrategier som elevene skal kunne • Jobbe med førforståelse for å forstå tekst • Lese ulike tekster(faktatekster, • skjønnlitterære tekster) på ulike måter(oppleve, lære eller gjøre noe) • Kunne finne raskt og eksakt informasjon i en løpende tekst(søkelese) • Tenke gjennom hensikten med det man leser • Stille spørsmål til teksten • Lese og tolke enkle tabeller og diagrammer • Oppklare/ løse problemer som dukker opp i teksten • Finne ut betydningen av nye ord ved å bruke strategier som referansekilder(ordliste m.m.) • Skal kunne bruke innholdsfortegnelse, ordliste og referanseliste • Kjenne til noen språklige virkemidler: Gjentakelse og enkle språklige bilder • Lære om sjangre: Dikt, brev og fortelling • Se på roten av ordet og endelser • Vite betydningen av forstavelse og endelser • Lese og tolke enkle tabeller, diagrammer og bruksanvisninger	• Høytlesing • Bibliotek • Lage klassebok/forfatterbok • Skrive ut fra stikkord/tankekart • Tenkebok/loggbok • Lesekurs: Et intensivt leseprogram for de elevene som ikke har tilstrekkelige leseferdigheter • Visualisere og organisere • Leseaksjon • Analysere tekster, innhold og kontekst • BISON • Lesestund hver dag • Tilby variert litteratur • Bruke adekvate lesestrategier på en hensiktsmessig måte. For eksempel å lese setningen om igjen når man ikke forstår, slå opp og finne betydningen av nye ord • Snakke om tekster vi har lest i mindre og større grupper	

Lære tanke- og læringsstrategier Se vedlegg 3a og 3b	• Eksempler på ulike læringsstrategier-vi tenker progresjon fra tankekart til VØL/VØLSE	• Tankekart • BISON-overblikk • VØL	
Utvikle det muntlige språket og lære ord og begreper Se vedlegg 4	• Kunne delta i en diskusjon med egne meninger • Kunne fortelle de andre i klassen om noe de har opplevd • Kunne gjenfortelle en kort tekst • Kunne lese høyt med levende stemme • Systematisk innlæring av vokabular: indirekte og direkte læring av vokabular(se vedlegg 4a) • Systematisk arbeid med ordkunnskap, både muntlig og skriftlig • Jobbe med høyfrekvente ord	• Lærerne velger 8-10 ord pr. uke som det jobbes systematisk med. Ordene hentes fra ulike fag og kan også være allmenne og/eller høyfrekvente ord som er nødvendige for å utvikle et akademisk språk • Innlæring av 222 høyfrekvente ord • Kolonnenotat- vedlegg 4b • Samtaler og diskusjon i full klasse • Forberede innlegg • Holde foredrag • Dan Olweus	
Utforske skriftspråket og utvikle skriftlig kompetanse	• Skrive en tekst med struktur: Begynnelse, handling og avslutning • Skrive en tekst med variert språk og ordforråd • Skrive setninger med riktig setningsoppbygging og kunne definere hva en setning er • Stor bokstav, punktum, spørretegn,	• Bruke de fire første trinnene i prosessorientert skrivepedagogikk (se vedlegg 10a og b i trappa) • Øvelser i å kle på en tekst. • Øvelser i å bruke "krydder-	

	utropstegn • Skrive om aktuelle temaer/bilder • Sjangerkunnskap: Eventyr, fortelling, faktasetninger og dikt • Lese og skrive varierte tekster • Lage minst 2 variasjoner ved oppbyggingen av en setning • Skrive fortsettelse på en fortelling. • Fortsette innlæringen av sammenhengende funksjonell håndskrift og bli introdusert for løkkeskrift • Følge læreverkets progresjon i rettskrivning	ord" • Øvelse i å skrive faktasetninger/tekst til et bestemt tema i f.eks. naturfag • Penskriftoppgaver • Rettskrivingsoppgaver • Følge IKT-planen for fjerde trinn blant annet kildekritikk og lage enkle presentasjoner i PowerPoint	

5.trinn

Bygger på grunnlaget fra 4.trinn. Punktene fra 4.trinn må vedlikeholdes for alle elevene på 5.trinn gjennom hele året.

Område i leseopplæringen	Innhold Hva skal vektlegges? Tiltak på tvers av fag	Organisering/ arbeidsmåter utover ordinær klasseromsundervisning Bruke elementer fra VFL	Ansvar / tiltak
Videreutvikle språklig bevissthet	Bli kjent med en forfatter og hans/hennes forfatterskap: Bjørn Sortland og Bjørnstjerne Bjørnson. Markere aktuelle jubileer. • Mestre automatisert og flytende lesing • Lesing i fagene • Punkter fra tidligere klassetrinn repeteres • Bli bevisst sin egen lesing • Beherske ulike lesemåter tilpasset formålet med lesingen: Søkelese, nærlese og oversiktslese • Bruke kunnskap om vokaler og konsonanter for å sikre lesing og skriving • Lese lange non-ord ved hjelp av fonologisk strategi (lydere), hel-ord, sammensatte-ord, lese forover i tekst, overblikk, ha kunnskap om morfologiske strukturer(minste meningsbærende enhet-ordstammeforståelse)	• Ordkjedeoppgaver • Høytlesing • Lesing med lærer • Ulike leseaksjoner av kortere og lengre varighet • Tilrettelegge for at elevene leser bøker og sjangre som er tilpasset deres leseferdigheter • Kontekstlesing: Trening i å finne all informasjon i hele teksten(illustrasjon, undertekst til illustrasjon, tekstbokser, fotnoter og tabeller) • Jobbe med tabellforståelse i ulike fag • Øve på å bruke fagbøker som oppslagsverk	Ansvar: Skolens ledelse Kontaktlærere og faglærere Foreldre Tiltak: Kursing og oppfølging av personalet Erfaringsdeling Lage idébank på trinnet

	Grammatisk bevissthet • Kunnskap om verb og bøying av verb • Kunnskap om substantiv og bøying av substantiv • Kunnskap om adjektiv og bøying av adjektiv • Enkel setningsanalyse videreføres		
Lære strategier og teknikker for å utvikle leseforståelse Se vedlegg 2	• Nyansere lesingen etter leseformål (leser vi for kunnskap eller hygge?) • Jobbe med søkelesing, oversiktslesing og nærlesing. • Drøfte og vurdere skjønn/fagtekster med utgangspunkt i egne opplevelser og med forståelse for språk og innhold • Lese mellom linjene • Finne fakta fra ulike kilder • Skille ut det som er viktig • Videreutvikle forståelsen for ord og begreper • Tolke og forstå tekster med matematisk innhold • Forstå ulike sjangre som sakprosa og skjønnlitteratur • Forstå sjanger og struktur i mange vanlige teksttyper og bruke denne kunnskapen til og forstå teksten. • Vurdere tekster kritisk og analytisk. • Forstå ulike typer tekster, tabeller, søylediagram og lignende(visuell kommunikasjon)	• Leseoppdrag • Jobbe med synonymer og antonymer • Løse oppgaver knyttet til faktatekst • Jobbe med ulike framføringer i klassen • Samtaler i klassen, i grupper og med læringspartner • Jobbe med problemløsingsoppgaver. • Jobbe med ulike typer diagram knyttet opp mot faktatekster • Arbeidsplan/stasjonsarbeid. • Bruke ulike læringsstrategier i arbeidet med en tekst	

Lære tanke- og læringsstrategier Se vedlegg 3a og 3b	• Ivareta tidligere verktøy og utvide VØL til VØSLE	• V vet fra før Ø ønsker å lære mer om S slik vil jeg lære L det har vi lært E evaluering • Jobbe med å skrive faktasetninger /tekst	
Utvikle det muntlige språket og lære ord og begreper Se vedlegg 4	• Videreutvikle vokabularet: Bevissthet om at læring av vokabular skjer på to måter. Det skjer i det daglige, gjennom uformell, ikke planlagt læring, og gjennom planlagt læring for å øke ordforrådet og dybdeforståelse av ordene (vedlegg 4a og 4b)	• Bruke kolonnenotat • Samtale om ord, betydning, forståelse og bruk • Ord vi bruker nå og ord vi brukte før i tiden(serk,flettebånd) • Dan Olweus	
Utforske skriftspråket og utvikle skriftlig kompetanse	• Tegnsetting: Punktum, utropstegn, spørsmålstegn og komma • Følge læreverkets progresjon i rettskrivning • Oppbygging av tekstskriving (begynnelse, hoveddel og slutning) • Lære å skrive ulike type tekster med struktur og variert språk • Sjangerkunnskap: Eventyr, fortelling, sakprosa, skjønnlitteratur,	• Skrive eventyr, fortelling, sakprosa, skjønnlitteratur, poesi, dramatikk, intervju • Diktat • Jobbe med skrift og skriftforming • Prosessorientert skriving • Følge IKT-planen for femte trinn blant annet innlevering i alle fag på Fronter (ukesjekk)	

	poesi, dramatikk, intervju • Sammenhengende funksjonell håndskrift		

6.trinn

Bygger på grunnlaget fra 5.trinn. Punktene fra 5.trinn må vedlikeholdes for alle elevene på 6.trinn gjennom hele året.

Område i leseopplæringen	Innhold Hva skal vektlegges? Tiltak på tvers av fag	Organisering/ arbeidsmåter utover ordinær klasseromsundervisning Bruke elementer fra VFL	Ansvar / tiltak
Videreutvikle språklig bevissthet	Bli kjent med en forfatter og hans/hennes forfatterskap: Herman Wildenvey og Klaus Hagerup. Markere aktuelle jubileer. • Mestre automatisert og flytende lesing • Lesing i fagene • Avkodingen skal være automatisert og lesehastigheten økende • Bli bevisst sin egen lesing • Mestre høytlesing • Bruke kunnskap om vokaler og konsonanter for å sikre lesing og skriving • Lese enkle nynorske tekster og forstå innholdet av disse • Videreutvikle og forbedre tidligere lærte lesestrategier • Det er fortsatt viktig å følge med på hvilke avkodingsstrategier eleven benytter seg av **Grammatisk bevissthet** • Kunnskap om verb og bøying av	• Kartleggingstester • Lese med lærer • Høytlesing • Tilrettelegge for at elevene leser bøker som er tilpasset deres leseferdigheter • Kontekstlesing: Trening i å finne all informasjon i hele teksten(illustrasjon, undertekst til illustrasjon, tekstbokser, fotnoter og tabeller) • Jobbe med tabellforståelse i ulike fag • Øve på å bruke fagbøker som oppslagsverk • Bruk av aviser og tidsskrifter • Leseaksjon	Ansvar: Skolens ledelse Kontaktlærere og faglærere Foreldre Tiltak: Kursing og oppfølging av personalet Erfaringsdeling Lage idébank på trinnet

	verb • Kunnskap om substantiv og bøying av substantiv • Kunnskap om adjektiv og bøying av adjektiv • Enkel setningsanalyse videreføres • Kunnskap om personlige pronomen • Kunnskap om adverb • Kunnskap om determinativ		
Lære strategier og teknikker for å utvikle leseforståelse Se vedlegg 2	• Skal ha parate ordbilder av de 222 vanligste ordene (egen liste i "Ta ordet") • Lese mellom linjene • Kunne vurdere hensikt og mål for lesingen • Tenke / snakke med teksten • Kunne søkelese, oversiktslese, nærlese • Bli klar over hvordan man kan lese på ulike måter for ulike formål • Finne fakta fra ulike kilder • Skille ut det som er viktig • Videreutvikle forståelsen for ord og begreper • Tolke og forstå tekster med matematisk innhold • Forstå ulike sjangre som sakprosa og skjønnlitteratur • Forstå sjanger og struktur i mange vanlige teksttyper og bruke denne kunnskapen til og forstå teksten • Vurdere tekster kritisk og analytisk • Kunne forstå både det eksplisitte	• Leseoppdrag • Lese om igjen og ha oppmerksomhet mot det som er mest viktig når de møter på vansker • Jobbe med synonymer og antonymer • Løse oppgaver knyttet til faktatekst • Jobbe med ulike framføringer i klassen • Samtaler i klassen, i grupper og med læringspartner • Jobbe med problemløsingsoppgaver • Jobbe med ulike typer diagram knyttet opp mot faktatekster • Arbeidsplan/stasjonsarbeid • Bruke ulike læringsstrategier i arbeidet med en tekst • Jobbe med å bruke ulike læringsstrategier for å lese og forstå forskjellige tekster	

	innholdet, og det som ligger bak • Forstå ulike typer tekster, tabeller, søylediagram og lignende(visuell kommunikasjon) • Kjenne til å kunne bruke ulike læringsstrategier i arbeidet med en tekst • Forstå sjanger og struktur i mange vanlige teksttyper og bruke denne kunnskapen til å forstå teksten • Støtte lesing for mening når de møter vansker(tilpasse hastighet, lese om igjen, ha oppmerksomhet mot det som er mest viktig)	• Samtale/drøfte ulike tekster i klasse/grupper og med læringspartner • Presentasjon av ulike tekster i ulike sjangre • Stillelesing • Høytlesing	
Lære tanke- og læringsstrategier Se vedlegg 3a og 3b	• Vite hvilke strategier som er mest hensiktsmessig å bruke før, under og etter lesing • Finne ut hvilke læringsstrategier som passer best for egen måte å lære på	• Vurder om vurderingsverktøyene i vedlegg 3a og 3b er nyttig	
Utvikle det muntlige språket og lære ord og begreper Se vedlegg 4	• Reflektere selvstendig over tekst, ord og uttrykk for å skape dypere forståelse • Systematikk i arbeidet med ord og begreper(hverdagsord, fagord og analysebegreper)	• Skrive logg • Samtale i grupper • Læringspartner • Dan Olweus	

Utforske skriftspråket og utvikle skriftlig kompetanse	• Utvikle tekstbygging med tanke på ortografi, tegnsetting, ordforråd og ulike setningskonstruksjoner • Følge læreverkets progresjon i rettskriving • Omsette tanker, ideer, følelser og kunnskap til god skriftlig formidling • Kunne skrive alle høyfrekvente ord	• Underveisvurdering • Bruke elementer fra POS • Kameratvurdering • To stjerner og et ønske • Jobbe med skrift og skriftforming • Jobbe med rettskriving og grammatikk • Diktat • Følge IKT-planen for sjette trinn blant annet lære regneark i Exel og videreutvikle ferdigheter innen tekstbehandling	

7.trinn

Bygger på grunnlaget fra 6.trinn. Punktene fra 6.trinn må vedlikeholdes for alle elevene på 7.trinn gjennom hele året.

Område i leseopplæringen	Innhold Hva skal vektlegges? Tiltak på tvers av fag	Organisering/ arbeidsmåter utover ordinær klasseromsundervisning Bruke elementer fra VFL	Ansvar / tiltak
Videreutvikle språklig bevissthet	Bli kjent med en forfatter og hans/hennes forfatterskap: Henrik Ibsen, J.K. Rowling og Alf Prøysen. Markere aktuelle jubileer. • Mestre automatisert og flytende lesing • Lesing i fagene • Mestre høytlesing • Bruke kunnskap om vokaler og konsonanter for å sikre lesing og skriving • Elevene skal ha blitt funksjonelle lesere, det betyr at elevene kan overvåke og kontrollere sin egen leseforståelse • Velge lesestoff i forhold til egne leseferdigheter • Kunne lese tekster i ulike sjangre: Poesi, drama, prosa og sakprosa • Ulike lesemåter tilpasset formålet med lesingen f.eks søkelese, nærlese og oversiktslese • Tolke og forstå innholdet i visuell kommunikasjon f. eks tabeller,	• Kartleggingstester • Lese med lærer • Høytlesing • Tilrettelegge for at elevene leser bøker og sjangre som er tilpasset deres leseferdigheter • Leseaksjon • Bruk av aviser og tidsskrifter. • Jobbe med tabellforståelse i ulike fag • Øve på å bruke fagbøker som oppslagsverk • Kontekstlesing: Trening i å finne all informasjon i hele teksten(illustrasjon, undertekst til illustrasjon, tekstbokser, fotnoter og tabeller)	Ansvar: Skolens ledelse Kontaktlærere og faglærere Foreldre Tiltak: Kursing og oppfølging av personalet Erfaringsdeling Lage idébank på trinnet

	symboler og tegn • Lære om tekststrukturelle virkemidler: Innholdsfortegnelse, bildetekster, tekstbokser, fotnoter og tabeller **Grammatisk bevissthet** • Kunnskap om verb og bøying av verb • Kunnskap om substantiv og bøying av substantiv • Kunnskap om adjektiv og bøying av adjektiv • Setningsanalyse videreføres • Kunnskap om personlige pronomen, adverb, determinativ, konjunksjoner og preposisjoner		
Lære strategier og teknikker for å utvikle leseforståelse Se vedlegg 2	• Lese mellom linjene • Kunne vurdere hensikt og mål for lesingen • Tenke / snakke med teksten • Leseoppdrag • Kunne skumlese/oversiktslese, nærlese og letelese • Bli klar over hvordan man kan lese på ulike måter for ulike formål • Finne fakta fra ulike kilder • Skille ut det som er viktig • Videreutvikle forståelsen for ord og begreper • Tolke og forstå tekster med matematisk innhold • Lese og tolke ulike sjangre innenfor sakprosa og prosa • Vurdere tekster kritisk og analytisk	• Lese om igjen og ha oppmerksomhet mot det som er mest viktig når de møter på vansker • Jobbe med å bruke ulike læringsstrategier for å lese og forstå forskjellige tekster • Samtale/drøfte ulike tekster i klasse/grupper og med læringspartner • Presentasjon av ulike tekster i ulike sjangre • Stillelesing • Høytlesing • Jobbe med synonymer og antonymer • Jobbe med ulike framføringer i klassen	

	• Kunne forstå både det eksplisitte innholdet, og det som ligger bak	• Arbeidsplan/stasjonsarbeid	
Lære tanke- og læringsstrategier Se vedlegg 3a og 3b	• Vite hvilke strategier som er mest hensiktsmessig å bruke før, under og etter lesing • Finne ut hvilke læringsstrategier som passer best for egenmåte å lære på • Videreutvikle tidligere innførte læringsstrategier; tankekart, sammendrag, læresamtale, vøl, venndiagram • Innføre nøkkelord og kolonnenotat, venndiagram, BISON-overblikk • Kunne redegjøre på en god måte strategier de bruker i læringssammenheng	• LOTUS: Et verktøy for å lage systematiske oversikter-egner seg for foredrag (vedlegg 3b) • Jobbe systematisk med de forskjellige læringsstrategiene for å gjøre elevene i stand til å se hvilke strategier som er hensiktsmessig å bruke til ulike tekster og oppgaver	
Utvikle det muntlige språket og lære ord og begreper Se vedlegg 4	• Systematikk i arbeidet med ord og begreper; hverdagsord, fagord og analysebegreper	• Bruke kolonnenotat • Bruk modellen for læring av vokabular(vedlegg 4a): Aktiv bruk av muntlig språk, lytte til voksne språkmodeller, lesing på egenhånd, spesifikk ordforklaring og ordlæringsstrategier • Dan Olweus	

Utforske skriftspråket og utvikle skriftlig kompetanse	• Mestre en tydelig og funksjonell sammenhengende personlig håndskrift • Mestre tegnsetting som: Punktum, utropstegn, spørsmålstegn, komma, anførselstegn, utropstegn og kolon • Antonymer og synonymer • Omsette tanker, ideer, følelser og kunnskap til god skriftlig formidling • Lære om tekststrukturelle virkemidler; innholdsfortegnelse, bildetekster, tekstbokser, fotnoter og tabeller • Bruke PC til skriftlige framstillinger • Kunne skrive alle høyfrekvente ord • Følge læreverkets progresjon i rettskrivning, slik at elevene mestrer rettskriving	• Jobbe med skrift og skriftforming • Jobbe med rettskriving og grammatikk • Kartlegging av rettskriving(høst) • Lære å skrive ulike type tekster med struktur og variert språk(prosa, sakprosa, sammendrag, intervju, poesi, bokanmeldelse, biografi, artikkel, notis, avis) • Diktat • Prosessorientert skriving • Følge IKT-planen for syvende trinn blant annet kunne bruke IKT i et større prosjekt, der man kombinerer ulike program og ferdigheter	

Vedlegg 1

Den helhetlige norskplanen på Korsvoll skole har som mål å gi elevene en god start, men også å forbedre elevenes grunnleggende ferdigheter i lesing og skriving etter nivå.
For å ivareta dette vil noe av norskopplæringen være stasjonsbasert.

Stasjonsundervisning
Stasjonsundervisningen er systematisk organisert med korte og effektive læringsøkter.
Stasjonsundervisningen er lagt opp med fokus på variasjon ved innlæring.
Vi benytter ulike lesestrategier som gir innholdsforståelse, begrepslæring og aktiv muntlig deltagelse.

Tydelige og nivårelaterte oppgaver (tilpasset opplæring).

Jørgen Frost sine språkleker er et viktig element i vår stasjonsundervisning, det samme er veiledet lesing.

Undervisningen er organisert i stasjoner der en av stasjonene er lærerstyrt.
På de fem andre stasjonene arbeider elevene selvstendig med en lærer og/eller assistent som veileder.
I løpet av en arbeidsøkt er alle elevene innom alle seks stasjonene.

Hovedstrukturen:

- Felles undervisning med hel gruppe i forkant av stasjonsarbeidet ca.15 minutter. Demonstrasjon og / eller høytlesing. Språkleker kan også være en del av oppstarten.

- Stasjonsundervisning. Rotasjon på læringsstasjonene, ca.10 min på hver stasjon.

- Fellesundervisning til slutt igjen.
  Oppsummering med hele klassen samlet på lærerbetjent stasjon. Refleksjon; "Hva har vi lært?".

De seks stasjonene

Lærerbetjent stasjon. Undervisning med fokus på veiledet lesing.

Veiledet lesing er en integrert lesemetodikk med bruk av syntetiske (trekke lyder og bokstaver sammen til ord f.eks. H+U+S=HUS) og analytiske (ord som brytes ned til de ulike lydene f.eks. HUS=H+U+S) lesemetoder.
Lærerstyrt stasjon med ulike tema; ukas lyd/bokstav, veiledet lesing, språkleker..

ABC-stasjon. Elevene får oppgaver som er tilpasset deres mestringsnivå slik at de kan bearbeide, utvikle og repetere læring. F.eks. Sporingsoppgaver, sider i bokstavboka, egne kopiark.. Etter jul; forfatterbok

Lesestasjon. Dette er en koselig, skjermet plass.
Her finnes det et stort urvalg bøker på ulike nivåer som elevene kan velge mellom.
Fordypning i selvvalgte bøker.

PC-stasjon. Arbeid som støtter opp under ukas tema. Ulike pedagogiske programmer gir læring, og utvikler elevenes digitale kompetanse.

Formingsstasjon. Finmotorisk trening og praktisk skapende arbeid.
ABC Innlæring av bokstaver med fokus på taktil stimulering. Bruk av plastelina, male. Elevene jobber med praktisk skapende arbeid og finmotorisk trening.

Bygge og konstruksjonsstasjon. Ulike konstruksjonsleker stimulerer elevenes kreativitet, fantasi og samarbeidsevne.

Oppstart i hel klasse

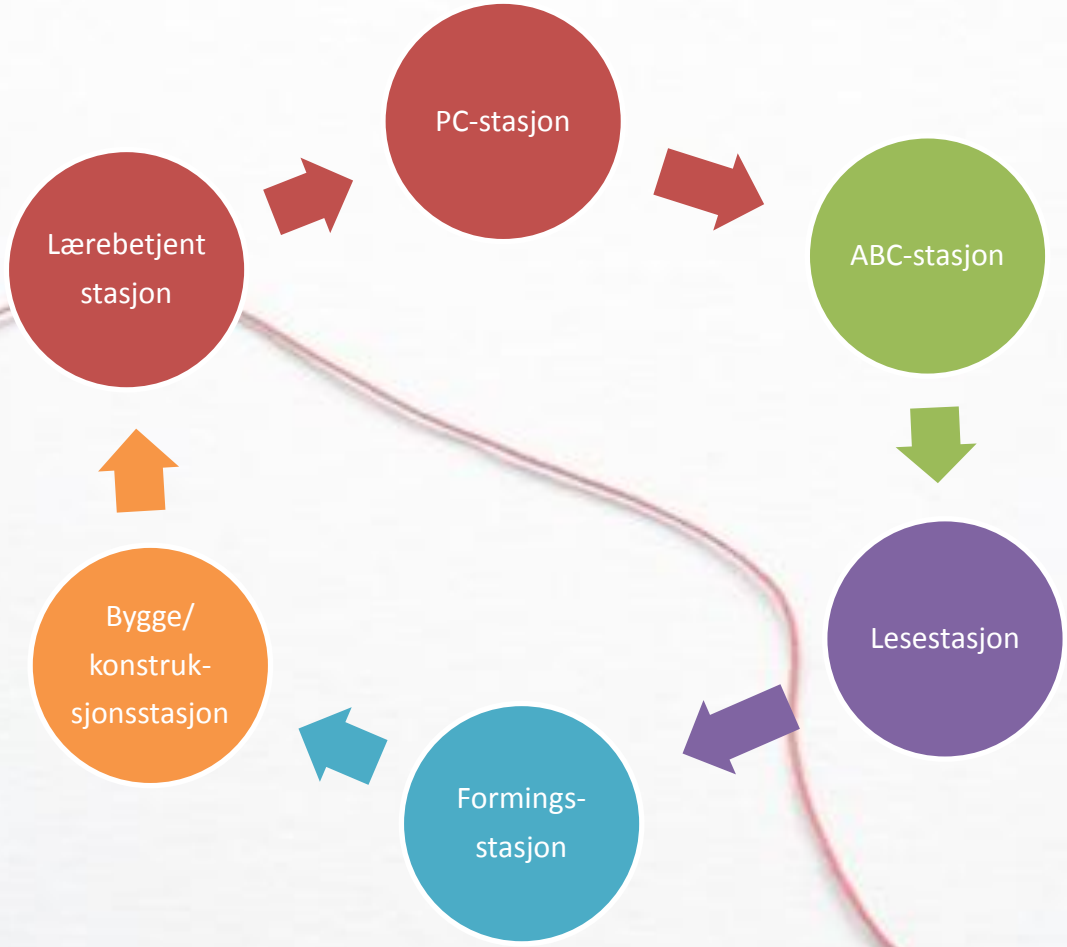

Lærerstyrt stasjon
Oppsummering og refleksjon

Hjem/skolesamarbeid

For at programmet skal lykkes må foreldrene være aktive deltagere.

Det legges stor vekt på et tett samarbeid med de foresatte.
Foreldrene skal være med på å stimulere elevens leselyst ved å samtale om tekst og bilde, samt drive medlesing og høytlesing.
Foreldrene er de viktigste lærerne i barnets liv, og deres påvirkning står for en stor del av elevens læringsutbytte. Se vedlegg 1!
Elevene får lesekort som skal fylles ut hjemme hver dag når de leser. Se vedlegg 2!

Forskning viser at foreldrenes rolle er veldig viktig for elevenes læring.
Thomas Nordahl sier i sin bok " Hjem og skole – Hvordan skape et bedre samarbeid?..."Engelske studier knyttet til elevenes prestasjoner i skolen viser at for barn i 7-årsalderen er det foreldrene gjør hjemme, 6 ganger viktigere enn det som skjer på skolen (Desforges 2003).

Først i 16-årsalderen ser skolen ut til å bli mer betydningsfull for læringsutbyttet enn foreldrene."

Suksessfaktorer
Solstua er tilgjengelig for alle førsteklassene i skoletiden og vi ser at dette er et stort og egnet rom å bruke til stasjonsundervisning.
5 Pc-er må være fastmontert på rommet til bruk på en av stasjonene.
Hvem står ansvarlig for drifting?
Hvem står ansvarlig for kursing?

Solstua trenger et skap som kun skal inneholde utstyr til stasjonundervisningen.

- Plastelina
- Lego
- Duplo
- Svamper
- Kaplaklosser
- Hyller/oppbevaring til bøker

KORSVOLL SKOLE

Leseguide for foresatte

Medlesing:
Her er noen punkter som kan hjelpe til med å gjøre leseaktiviteten positiv for barn og voksne.

1. **Velg riktig tidspunkt. La ikke aktiviteten drøye for lenge!**
Ditt barn kan være trøtt, så det er lurt å velge en tid da barnet og du kan kose dere med boken.

2. **Bildene er viktige!**
Snakk sammen om bildene. De vil gi barnet en idé om hva teksten handler om.

3. **Så lenge barnet ikke kan lese, skal du lese for barnet.**
Barnet leser sammen med deg.

4. **Barnet skal peke på hvor du skal begynne.**
Det er ikke selvsagt for barnet hvor vi begynner å lese. La barnet trene på å peke ut hvor vi starter, slik at de lærer dette skikkelig.

5. **La barnet bruke fingeren og peke på hvert ord etter hvert som du leser.**
6- åringene er ofte ikke bevisst hva et ord er. Denne treningen er veldig viktig for at de skal lære å skille ut enkeltord. Pekingen vil også hjelpe dem til å lære forskjell på ord og setninger.

6. **Dersom barnet kjenner igjen enkeltord, er det fint om barnet får lese ordet.**
Dette gjelder også dersom barnet kjenner igjen bokstaver eller deler av ord. Det er også fint dersom barnet oppdager ord som rimer eller liknende ting.

7. **Hjelp barnet til å tenke og undre seg under lesingen.**
Å lese skal være en fin opplevelse. Det er fint å le, undre seg eller fantasere videre omkring det boka forteller.

8. **Det gjør ingenting om dere har lest boka før.**
For et barn er det morsomt å lese bøker om igjen. Snakk gjerne sammen om.

KORSVOLL SKOLE

LESEKORT

Elevens navn:_____

Uke: ___

BOKENS TITTEL:		
DATO	**FORESATTES SIGNATUR**	**Kommentar fra foresatte:**
tirsdag		
onsdag		
torsdag		
fredag		**Lærers signatur:**

Vedlegg 2:

Progresjonsplan for innlæring av lesestrategier fra 1.-7. Trinn

Skolen bør utarbeide en plan for progresjon i innlæring av lesestrategier. Lærerne må modellere bruk av strategier og elevene må oppleve at strategiene brukes i de ulike fag. Elevene må oppfordres til å bruke de strategiene de har lært gjennom hele skoleløpet.

Lesestrategier og metoder	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Trekke sammen lyder Lese helord Bruke overskrifter, bilder og illustrasjoner Bruke tegnene punktum, spørsmålstegn og utropstegn Tenke gjennom hva som vil skje / foregripe Knytte innholdet i teksten til noe eleven kan eller har erfart / ta i bruk elevens forkunnskaper /finne sammenhenger Gjenfortelle tekst (muntlig, tegning) Tenke gjennom om det man leser gir mening / overvåke egen lesing Arbeide med ord/begreper i teksten LUS- Som hjelp til å innøve de ulike lesestrategiene er det viktig å ha et representativt utvalg av forfattere utover de som allerede er nevnt i planen*		-10	-13	-15			-18a
Enkle språklige virkemidler (f.eks snakkebobler) Lage spørsmål til teksten Visualisere og organisere(tekst og bilder) Lære om sjangre: eventyr, rim, regler, gåter, vitser, fakta, lister og plakater Finne svar på spørsmål i teksten (finne, tolke og reflektere)							

Kunne vurdere hensikt og mål for lesingen Oppklare / løse problemer som dukker opp i teksten Kunne lese ulike tekster på ulike måter (oppleve, lære eller gjøre noe) Innholdsfortegnelse, ordliste, referanseliste Kjenne til noen språklige virkemidler: gjentakelse og enkle språklige bilder Lære om sjangre; dikt, brev, og fortelling Lese og tolke enkle tabeller, diagrammer og bruksanvisninger							
Kunne vurdere hensikt og mål for lesingen Tenke / snakke med teksten Leseoppdrag Kunne skumlese/oversiktslese, nærlese/detaljlese, letelese Bli klar over hvordan man kan lese på ulike måter for ulike formal Finne fakta fra ulike kilder Skille ut det som er viktig Videreutvikle forståelsen for ord og begreper Tolke og forstå tekster med matematisk innhold Lese og tolke ulike sjangre innenfor sakprosa og skjønnlitteratur Vurdere tekster kritisk og analytisk Kunne forstå både det eksplisitte innholdet, og det som ligger bak og mellom linjene							

*Lokale, nasjonale og internasjonale klassiske og samtidsforfattere.

Vedlegg 3a:
Forslag til læringsstrategier fordelt på trinn

Trinn	Verktøy	Beskrivelse
1.	**Tegnekart**	Tegnekart er et tankekart der elevene tegner stikkordene i stedet for å skrive dem.
2.	**Tankekart** **Brainstorming**	Tankekart hjelper elevene å visualisere forståelsen sin. Å lage et slikt kart, gjør det enklere for dem å illustrere overordnede og underordnede deler av et begrep. Det er nyttig før, under og etter lesing, og som framgangsmåte for å organisere/disponere opplysninger når elevene skal skrive rapporter. Idédugnad. Strukturert brainstorming: Deltakerne i en gruppe kommer med idéer etter tur. Ustrukturert brainstorming: Deltakerne deler idéene etter hvert som de dukker opp. Viktig med kvantitet.
3.	**Kolonnenotat** **Venndiagram**	Når vi leser en tekst og skal organisere opplysningene kan vi bruke mange ulike former for to-kolonnenotat. Noen former for to–kolonnenotat hjelper eleven å organisere hovedidéer og detaljer i tekster fra ulike fagområder. Elevene deler da arkene inn i to kolonner og skriver hovedidéer i venstre kolonne og detaljer i høyre. Hovedmomentene kan skrives i form av spørsmål eller som stikkord. Deretter bruker de notatene som veiledning når de skal lære seg teksten. Et verktøy for å finne likheter og forskjeller mellom to eller flere, for eksempel dyr eller personer. Det som er likt blir plassert i området som er felles for de to sirklene.

4.	**BISON – overblikk** **VØL**	Ved å ta et BISON -overblikk får du oversikt over teksten uten å lese den i sin helhet. BISON punktene fokuserer på viktige ord, setninger og begreper. **B** Bilder og bildetekst **I** Innledning **S** Siste avsnitt **O** Overskrifter **N** NB!-ord **V** vet fra før **Ø** Ønsker å lære (mer om) **L** Det vi har lært
5.	**VØSLE**	**V** vet fra før **Ø** Ønsker å lære (mer om) **S** Slik vil jeg lære **L** Det vi har lært **E** Evaluering
6.	**Radar** **De Bonos tenkehatter**	Et vurderingsverktøy og en grafisk framstilling av resultat. Kan synliggjøre styrker og svakheter på en visuell måte Denne metoden skal utvikle samarbeidet i grupper, og at man kan variere hvordan man tenker. Gruppen fokuserer på én tilnærming om gangen i forhold til en oppgave, et tema eller et problem: **Hvit:** Fakta, statistikk, ingen tolking eller meninger. Objektiv. **Rød:** Intuisjon og følelser. Subjektiv. **Gul:** Se det positive, finne fordeler. Drømme. **Svart:** Det negative. Finne svakheter. **Grønn:** Kreativitet. Finne løsninger. **Blå:** Se helheten. Overblikk og organisering.
7.	**Lotus**	Et verktøy for å strukturere et tema, og for å planlegge og disponere oppgaver og prosjekt.

Vedlegg 3b:
Læringsstrategier – konkretisering av utvalgte strategier

I oppstarten av et tema kan elevene bruke et VØL-skjema. Her skriver de inn forkunnskapen sin om emnet i kolonnen merket V. V står for hva elevene Vet. I kolonnen med Ø skriver elevene hva de Ønsker å finne ut mer om. I kolonnen merket med L skriver elevene på slutten av perioden hva de har Lært.

Noen velger å bytte ut V med T slik at skjemaet heter TØL. T står da for hva eleven Tror han eller hun vet.

Begrunnelsen er at det skal kjennes tryggere for eleven. Det kan være lettere å si noe om hva en tror en vet, enn bombastisk å påstå at det er slik.

I skjemaet kan elevene vise hvordan de vil arbeide med temaet. Lag da en ny rubrikk merket med S. S står for Slik eller Sånn vil jeg arbeide. Da kan skjemaet kalles VØSL.

Vil læreren at elevene skal gjøre en egenvurdering, kan det legges til enda en rubrikk. Denne kan merkes med E for Egenvurdering. Skjemaet kan da kalles VØLE eller VØSLE.

VØL

V Dette vet jeg om emnet	Ø Dette ønsker jeg å lære om emnet	L Dette lærte jeg om emnet

VØSLE

Ø Dette ønsker jeg å lære om emnet	V Dette vet jeg om emnet	S Slik vil jeg arbeide med emnet	L Dette lærte jeg om emnet	E Egenvurdering

Tokolonneskjema

Tokolonneskjemaet er et redskap for å få oversikt over fagstoffet og organisere opplysningene. I den første kolonnen skriver elevene hovedideen og i den andre kolonnen detaljene. Eksempel:

Tema: Bronsealderen	
Fakta	**Forklaring**
Bronsealderen:	Fakta om den:
Bronse	• Viktigste metallet • Første gang brukt i Norge for 4000 år siden • Består av tinn og kobber
Bronsealderhuset	• Kalt langhus • Lave vegger, stort høyt tak • Både mennesker og dyr bodde i huset

Elevene kan også bruke dette skjemaet til å skape oversikt over påstander og begrunnelser eller bevis for disse i tekster eller andre kilder.

Tema:	
Påstand:	Begrunnelse eller bevis:

Lotus

Lotus er et verktøy til bruk for å lage systematiske oversikter, planlegge og disponere oppgaver, skape struktur og oversikt over et tema eller den kan brukes om en skal holde et foredrag. Den kan brukes i alle fag. Elevene kan gis muntlige instruksjoner, og de kan så fylle ut rutene med tegninger, tall eller bokstaver. Vi har storlotus og minilotus. Iskremen, hamburgeren og hageporten er eksempler på enklere lotuser.

Storlotus

Torshavn		Dansk selvstyrt område	Marie-hamn		Tilhører Finland	København		Monarki
	Færøyene			**Åland**			**Danmark**	
47000			*27000*			*5,5 mill*		
Nuuk		Dansk selvstyrt omårde	Fær-øyene	Åland	Danmark	Stockholm		Monarki
	Grønland		Grøn-land	**Norden**	Sverige		**Sverige**	
58000			Island	Norge	Finland	9.3 mill		
Reykjavik		Republikk	Oslo		Monarki	Helsingfors		Republikk
	Island			**Norge**			**Finland**	
320 000			4,8 mill			5,3 mill		

Minilotus

Torshavn	Mariehamn	København
Nuuk	**Hovedsteder i Norden**	Stockholm
Reykjavik	Oslo	Helsingfors

De Bonos seks tenkehatter

Dette er en metode for å snakke om eller diskutere en oppgave, et problem eller et tema.
Tenkehattene skal hjelpe til å lage struktur i kompliserte problemløsninger.
Tenkehattene består av ulike tilnærmings/tenkemåter representert gjennom seks hatter med ulike farger.
Hattene fungerer som enkle mentale knagger og fargene på hattene brukes for at alle til en hver tid skal vite hvilken tenkning som etterspørres.

Den hvite hatten:
Fakta, nøytral, objektiv.
Hvilke fakta har vi? Stemmer den fakta og den informasjonen vi har?
Hvilken informasjon mangler vi? Hvordan kan vi få den informasjonen vi
mangler?

Den røde hatten:
Følelser både positive og negative.
Hvilke følelser har jeg for dette? Hva er mine reaksjoner?
Føles det riktig?
Den gule hatten:
Det positive, finne fordeler
Hva er fordelene? Hvorfor er det verdt å prøve?
Hvordan kan dette bidra til forenkling eller forbedring?
Den grønne hatten:
Kreativ, finne løsninger, se nye muligheter
Hva er mulig? Hvilke ideer har vi? Hva kan vi forandre?
Hvordan kan vi utvikle dette videre?
Den svarte hatten:
Det negative, finne feil, svakheter og potensielle farer.
Hva er svakheten? Hva er problemet? Hvilke problemer kan oppstå? Hva er
feilen?
Den blå hatten:
Ser på helheten, det metakognitive, organiserer, klarkjør og konkluderer.
Hvilke mål har vi? Hva vil vi oppnå? Hvor skal vi begynne? Hvor mye tid har vi? Hva gjør vi videre? Hva har vi oppnådd?

Radar

Radar er et vurderingsverktøy, men også en grafisk framstilling av resultater. Radar synliggjør styrker og svakheter på en tydelig og visuell måte, og det er lett for alle å sette inn kreftene for å bli bedre. Dessuten er radar lett å bruke! Kan være et utgangspunkt for elev- og medarbeidersamtaler. Radar kan også brukes av en gruppe/team eller etter et prosjekt for å sjekke ut hva elevene selv mener de kan. Vi finner radar under diagrammer i Microsoft Office Excel.

Jeg er flink til:
Navn: _____

-Å skrive på data
-Å skrive fint
-Å lese høyt
-Å lese stille
-Å skrive fortelling
- Å skrive rett

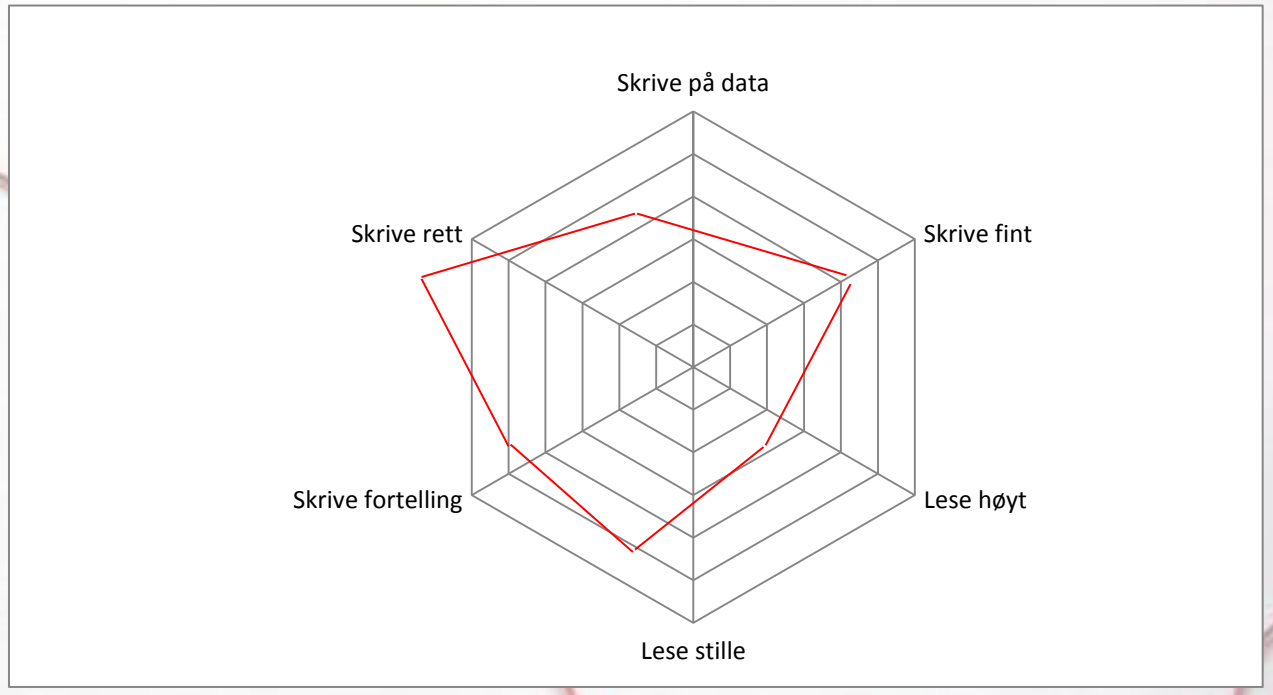

BISON -overblikk

Hver bokstav i dette ordet står for en ting du skal gjøre når du tar et BISON-overblikk over en tekst. En lærer kan vektlegge en eller flere av disse "bokstavene", for eksempel etter elevenes nivå.

BILDER OG BILDETEKSTER

Studer all bilder og illustrasjoner, også tabeller og skjemaer. Husk også å lese bildetekstene!

INNLEDNING

Les innledningen til teksten. Innledningen er det første avsnittet i teksten. Der pleier forfatteren å skrive noe om hva hele teksten handler om.

SISTE AVSNITT

Les siste avsnitt i teksten. Der skriver forfatteren ofte et lite sammendrag.

OVERSKRIFTER

Les alle overskriftene i den teksten du skal lese. En lang tekst er ofte delt opp i mindre deler, hver med sin overskrift.

NB! ORD SOM SKILLER SEG UT

NB er forkortelse for "notabene" og betyr "legg merke til". NB-ord er ord som leseren skal legge spesielt merke til. Ordene kan merkes på forskjellige måter:
- kursiv: Bokstavene står på skrå.
- understreking: Ordene får en strek under seg.
- fete typer: Ordene er skrevet med tykke, fete bokstaver.
- STORE BOKSTAVER: Av og til er viktige ord skrevet med STORE BOKSTAVER.

Tankekart

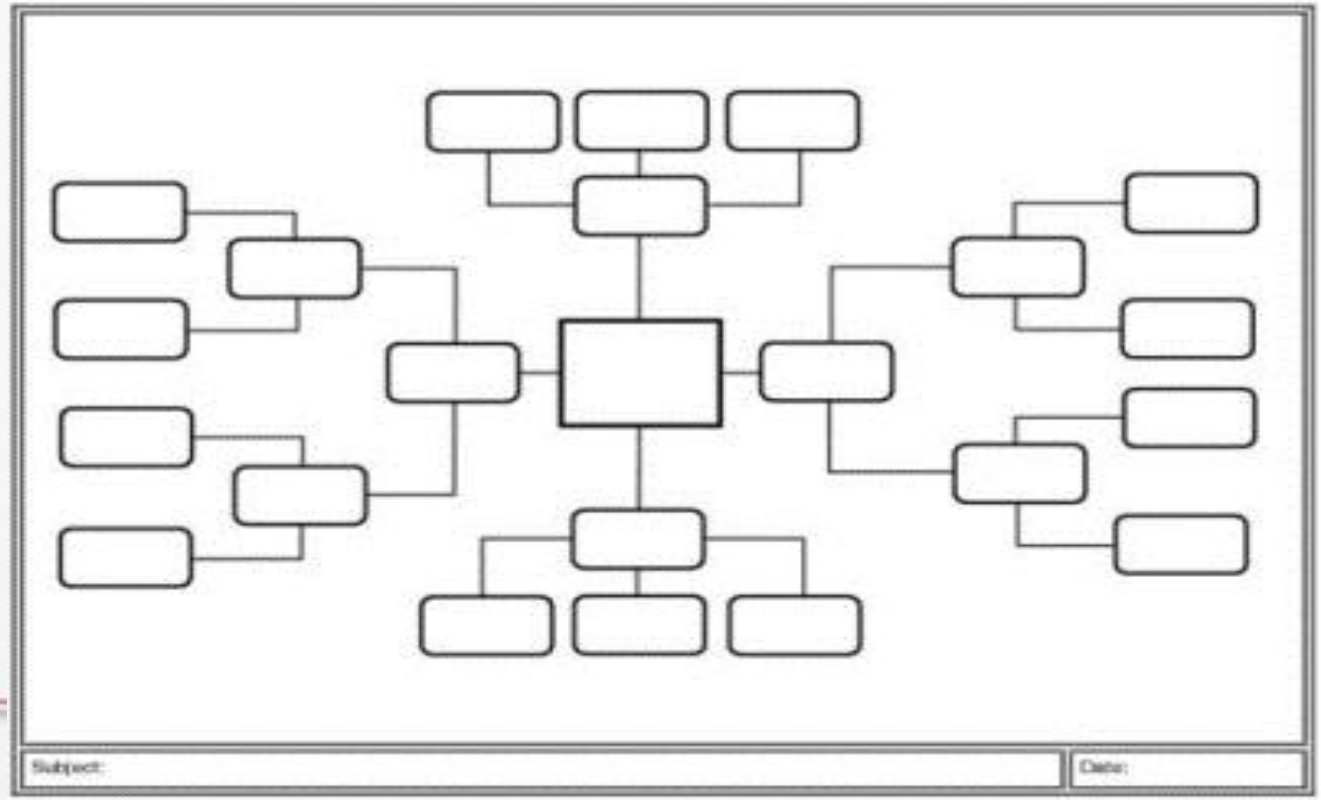

Venndiagram

Venndiagrammet benytter elevene når de skal sammenlikne noe og finne likheter og ulikheter, for eksempel mellom to eller flere land, byer, personer eller historiske epoker.

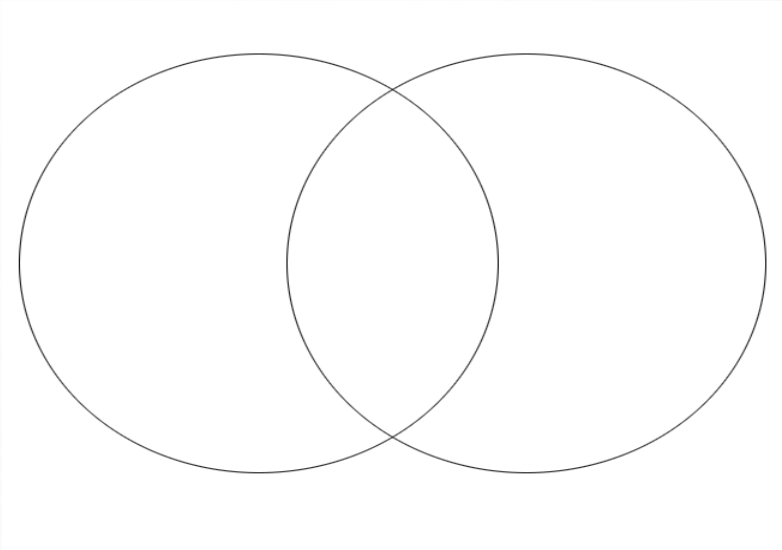

Vedlegg 4a: Veiledning til trening av ord og begreper

En modell for læring av vokabular

Figuren under viser hvordan læring av vokabular skjer på to måter. Det skjer i det daglige, gjennom uformell, ikke planlagt læring, og gjennom planlagt læring for å øke ordforrådet og dybdeforståelsen av ordene.

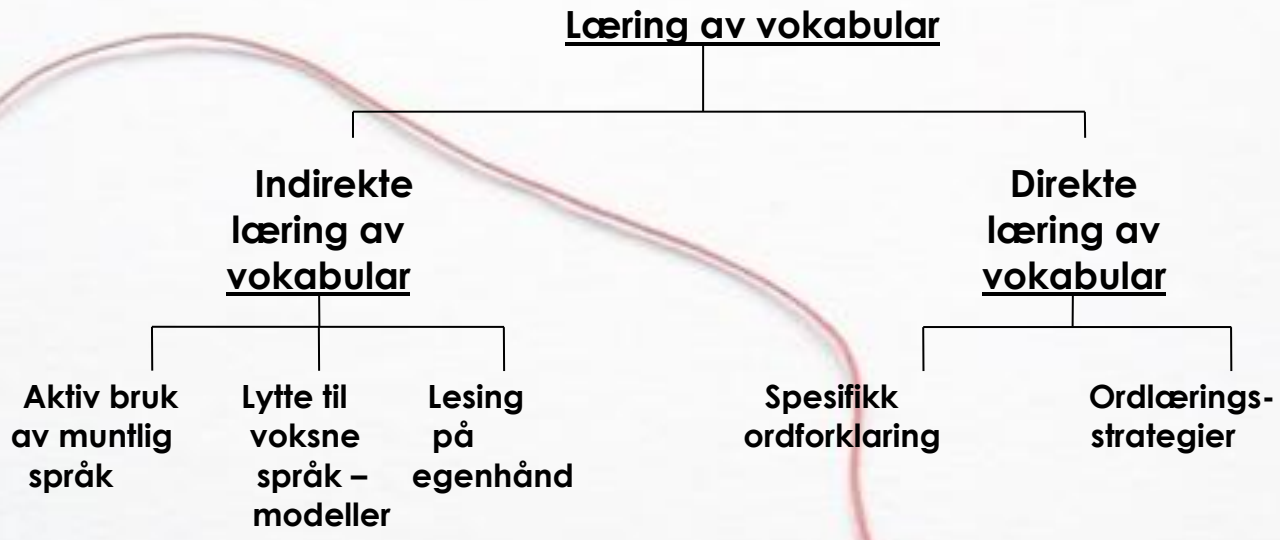

Indirekte læring av vokabular

Indirekte læring av ord og begreper skjer gjennom at elevene **bruker språket aktivt**, både gjennom tenkning og gjennom å dele sine tanker med andre (medelever). Dette er et læringssyn vi kjenner igjen fra Vygotsky og sosiokulturell forståelse av læring. Kunnskap konstrueres av individet i en sosial sammenheng. Elevene utvider sin egen kompetanse i samhandling med andre. De lærer også gjennom å lytte til andre som kan fungere som gode språklige forbilder for elevene. Det er ikke alltid at elevene i klassen er de beste språklige forbildene. Læreren må derfor utnytte de muligheter som finnes i enhver opplæringssituasjon til selv å være en god språkmodell. Læreren kan være en god språkmodell gjennom bevisst bruk av utvalgte ord og vendinger, variere språkbruken, samt gjennom konsekvent bruk av synonymer, antonymer, omskrivinger og lignende. Møte med litteratur og egenlesing bidrar også til indirekte læringen av vokabular. I litteraturen kan elevene møte ord og uttrykk som de ikke møter i det muntlige språket.

Direkte læring av vokabular

Systematisk læring av ord og begreper er en av de viktigste strategiene en lærer kan benytte i læringsarbeidet for å legge til rette for faglig forståelse, samt utvikling av akademisk tenkemåte. Direkte læring av vokabular bør foregå både gjennom individuelle strategier og som kollektive opplæringsstrategier

Individuelle strategier

- Elevene må lære å bruke ordbøker for å undersøke ords betydning.
- Elever som strever med norsk språk bør lage sine egne ordbøker der de systematisk skriver ned nye ord og uttrykk som de skal lære seg betydningen av
- Elevene må lære å bruke kontrollstrategier for å sjekke sin egen forståelse av tekst og tale. De må hele tiden være "pålogget" og stille seg selv spørsmål som: *Hva betyr dettet? Gir dette mening? Hva tenker jeg om dette?*
- Læreren må følge opp at elevene benytter individuelle ordlæringsstrategier, og gjøre avtale om hvordan elev og lærere skal samarbeide om oppfølging av dette individuelle læringsarbeidet.

Kollektive ordlæringsstrategier – forslag til en systematikk i arbeidet med innlæring av ord

Lærerne velger 8 – 12 ord pr. uke som det jobbes systematisk med. Ordene hentes fra ulike fag og kan også være allmenne og / eller høyfrekvente ord som er nødvendige for å utvikle et akademisk språk, men som mange elever mangler. For mer informasjon om sistnevnte samt et utvalg av allmenne / høyfrekvente ord henvises det til "*Tiltakspakke Norsk som læringsspråk*" utviklet av PPT.

Det anbefales at hver elev får en ordbok eller perm hvor alle ukas ord blir satt inn, slik at de har mulighet til å gå tilbake og se på ord de tidligere har jobbet med.

1 Lærerne samarbeider om valg av ukas ord som presenteres for elevene i begynnelsen av uka / perioden. Ordene må være synlige for alle som er tilknyttet gruppen, både elever og lærere.

Under er det listet opp noen måter å arbeide med ord innledningsvis på:

a. Læreren presenterer ordene for elevene. Elevene kan deretter bruke tankekart hver for seg for å lage sin definisjon av hvert ord. Etterpå kan de dele sine tankekart med en læringspartner, og til slutt lager klassen et felles tankekart for hvert ord. For å spare tid kan klassen deles i to eller fire, hvor ordene fordeles på de ulike gruppene.
b. Læreren leser en tekst som inneholder alle eller de fleste ordene og forklarer ordenes betydning. Elevene noterer.
c. Elevene forklarer ordene for hverandre med egne ord.

2 Det bør i tillegg til ukas ord være muligheter for å fange opp andre ord som dukker opp i faglige sammenhenger i løpet av uka (bonusord). Dette kan gjøres ved at det henges opp et flippoverark som er delt i to kolonner i elevenes faste klasserom. Ukas valgte ord skrives i venstre kolonne. I høyre kolonne skrives viktige og ukjente ord som dukker opp spontant i løpet av uka. Alle lærere har ansvar for å fylle inn bonusord i høyre kolonne. Til slutt i uka kan det kanskje stå 10 – 20 bonusord i denne kolonnen.

3 I løpet av uka brukes ordene i ulike sammenhenger av alle lærere. Bruk kolonnenotat for å utdype elevenes forståelse av ordene. Valg av perspektiv og antall perspektiv tilpasses elevenes alder og modenhet. (se vedlegg)

4 Ukentlig test: Denne skal gjennomføres ved slutten av uka. Hensikten er at lærere og elever får kunnskap om elevenes forståelse av de aktuelle ord og begreper. Dersom noen ord fortsatt er uklare for flere elever kan det være aktuelt å arbeide videre med disse.

Den ukentlige testen kan gjennomføres på flere måter og behøver ikke være lik fra gang til gang. Noen ganger kan det være aktuelt å bruke mer tid på, og gå i dybden av elevenes ordkunnskap, andre ganger gjennomføres en test som elevene selv retter og har kontroll på. Under er det listet opp noen måter å gjennomføre testen på:

a. Elevene definerer ukas ord på nytt. Dette kan gjøres ved å fylle ut et kolonnenotat, lage nye tankekart eller å supplere tankekartene fra oppstart av perioden med ny informasjon (i en annen farge) Læreren går rundt og observerer, evt. tar inn kartene.
b. Elevene bruker ukas ord og bonusordene i egenproduserte setninger eller tekst
c. Elevene fyller ut skjema / kolonnenotat for ordkunnskap (se vedlegg)
d. Elevene forklarer ordene for hverandre, skriftlig eller muntlig. Elevene noterer ordene de ikke husker og gir til læreren

Vedlegg 4b: Systematisk arbeid med ordkunnskap

Listen nedenfor viser hva det vil si å ha god kunnskap om et ord (ulike perspektiver).

- Å kunne produsere et ord i tale
- Å kjenne til det innholdet som er knyttet til ordet. Til hvert språklige uttrykk svarer det et bestemt innhold fra vår erfaringsverden. Det språklige innholdet ordet får er i utgangspunktet helt tilfeldig.
- Å kjenne det nettverk av assosiasjoner som knyttes mellom ordet og andre ord i språket
- Å kjenne de positive og negative bibetydningene av ordet
- Å kjenne ordets stilistiske og sosiale bruksområder
- Å kjenne til ordets syntaktiske og morfologiske oppførsel
- Å kjenne til ordets semantiske komponenter
- Å kjenne til ordets avledningsmuligheter
- Å kjenne til hvilke andre ord som ofte brukes sammen med ordet

(Anne Golden i *Kan jeg få ordene dine lærer?* av Anne Hvenekilde og Else Ryen)

Denne listen er ment som hjelp eller støtte i forhold til å **variere fokus og perspektiv**, som sammen kan **bidra til å utvikle dybdeforståelse** i arbeidet med ord. Flere av tenkekartene vil være godt egnet i forhold til å arbeide med de enkelte punktene i listen.

Eks. på kolonnenotat

Ord	**Forklar hva ordet betyr. Bruk dine egne ord.**	**Lag en setning med ordet**	**Hva er rotordet / ordstammen?**	**Finn minst et synonym til ordet**	**Finn minst et antonym til ordet**

Høyfrekvente ord

Vedlegg 5a: De 25 mest høyfrekvente ord

for	sin	tid
og	som	vi
siden	slik	må
men	kom	mellom
ut	vil	til
det	denne	sitt
siste	mer	ble
seg	er	eller
		første

Vedlegg 5b: De 100 mest høyfrekvente ord

for	mellom	bli	blir	uten	hadde
og	til	her	nær	kunne	enn
siden	sitt	at	disse	sine	mye
men	ble	alt	har	ville	mange
ut	eller	skal	ta	han	andre
det	første	bare	år	vel	om
siste	en	hvor	mot	under	over
seg	dag	med	får	hele	inn
sin	ved	hva	den	tid	hans
slik	to	så	gang	vi	går
som	der	få	være	må	fra
kom	av	kroner	alle	på	da
vil	norsk	de	nei	kommer	ha
denne	kan	fikk	ikke	også	sier
mer	opp	dette	jeg	nye	skulle
er	selv	noe	noen	når	var
		stor	etter	oss	et

Vedlegg 5c: De 222 mest høyfrekvente ord

for
og
siden
men
ut
det
siste
seg
sin
slik
som
kom
vil
denne
mer
er
tid
vi
må
mellom
til
sitt
ble
eller

dag
ved
to
der
av
norsk
kan
opp
selv
på
kommer
også
bli
her
at
alt
skal
bare
hvor
med
hva
så
få
kroner

dette
noe
nye
når
oss
blir
nær
disse
har
ta
år
mot
får
den
gang
være
alle
nei
ikke
jeg
noen
etter
stor
et

mye
mange
andre
om
over
inn
hans
går
fra
da
ha
sier
skulle
var
uten
kunne
sine
ville
han
vel
under
hele
i
å
hun
du

ham
sa
nå
meg
dem
henne
før
vært
gikk
igjen
man
ingen
sammen
ned
deg
se
godt
måtte
gå
helt
litt
nok
store
aldri
ho
kanskje

blitt
ser
hvis
jo
si
vet
hennes
min
tre
ja
samme
tok
gjøre
rundt
tilbake
mens
satt
flere
folk
fordi
både
la
gjennom
fått
like
annet

komme
gjorde
hvordan
Norge
norske
gjør
står
gamle
langt
annen
sett
først
mener
hver
barn
rett
ny
tatt
derfor
fram
hos
heller
lenge
alltid

mann
gi
god
lå
blant
gjort
visste
bak
tar
liv
frem
bort
verden
deres
tiden
del
vår
mest
eneste
likevel
hatt
tidligere
fire
liten

hverandre
holdt
bedre
meget
ting
lite
stod
ei
hvert
begynte
gir
ligger
grunn
dere
hvorfor
tenkte
tror
nesten
første
en
de
fikk
hadde
enn

Vedlegg 5d: De 444 mest høyfrekvente ord

for
og
siden
men
ut
det
siste
seg
sin
slik
som
kom
vil
denne
mer
er
tid
vi
må
mellom
til
sitt
ble
eller
første
en
dag
ved
to
der
av
norsk
kan
opp
selv
på
kommer

oss
blir
nær
disse
har
ta
år
mot
får
den
gang
være
alle
nei
ikke
jeg
noen
etter
stor
et
hadde
enn
mye
mange
andre
om
over
inn
hans
går
fra
da
ha
sier
skulle
var
uten

gikk
igjen
man
ingen
sammen
ned
deg
se
godt
måtte
gå
helt
litt
nok
store
aldri
ho
kanskje
blitt
ser
hvis
jo
si
vet
hennes
min
tre
ja
samme
tok
gjøre
rundt
tilbake
mens
satt
flere
folk

mener
hver
barn
rett
ny
tatt
derfor
fram
hos
heller
lenge
alltid
tror
nesten
mann
gi
god
lå
blant
gjort
visste
bak
tar
liv
frem
bort
verden
deres
tiden
del
vår
mest
eneste
likevel
hatt
tidligere
fire

land
kommet
neste
far
egen
side
gått
mor
ute
videre
millioner
prosent
svarte
sto
begge
allerede
inne
finne
enda
hjem
foran
måte
mannen
dagen
hodet
saken
ganger
kjente
stort
mindre
landet
byen
plass
kveld
ord
øynene
fem

små
nytt
slike
viser
kjenner
samtidig
senere
særlig
våre
akkurat
menn
hørte
arbeidet
altså
par
din
unge
borte
plutselig
fant
fast
kunde
snart
svært
fall
vei
dessuten
forhold
gjerne
snakket
foto
snakke
bør
dersom
imidlertid
lett
tenke

fleste
slutt
ene
mine
gjelder
lagt
virkelig
laget
alene
ennå
lang
ganske
omkring
hjemme
vårt
vanskelig
gammel
tidende
riktig
huset
følte
møte
lørdag
klar
kort
viktig
ellers
minst
fortsatt
veien
seier
mål
kjent
slags
stund
arbeid
finnes

hjelp
største
løpet
meter
hånden
spørsmål
mente
søndag
følge
fremdeles
imot
hus
kvinne
ventet
reiste
hendene
trodde
legger
viste
regjering
årene
eksempel
tenkt
slikt
moren
holder
seks
tenker
stedet
tillegg
helst
bruke
skolen
kampen
nettopp
døren
egne

bli
her
at
alt
skal
bare
hvor
med
hva
så
få
kroner
de
fikk
dette
noe
nye
når
sine
ville
han
vel
under
hele
i
å
hun
du
ham
sa
nå
meg
dem
henne
før
vært
både

gjennom
fått
like
annet
komme
gjorde
hvordan
Norge
norske
gjør
står
gamle
langt
annen
sett
først
hvorfor
tenkte
hverandre
holdt
bedre
meget
ting
lite
stod
ei
hvert
begynte
gir
ligger
grunn
dere
livet
sagt
gode
synes
beste

ett
satte
hvem
all
klart
holde
ofte
stille
spurte
lenger
sted
dager
mulig
utenfor
tro
gitt
penger
egentlig
mitt
ønsker
ansiktet
dermed
slo
politiet
faren
bra
sitter
sikkert
vite
full
lille
glad
lange
gangen
stå
lot
rekke
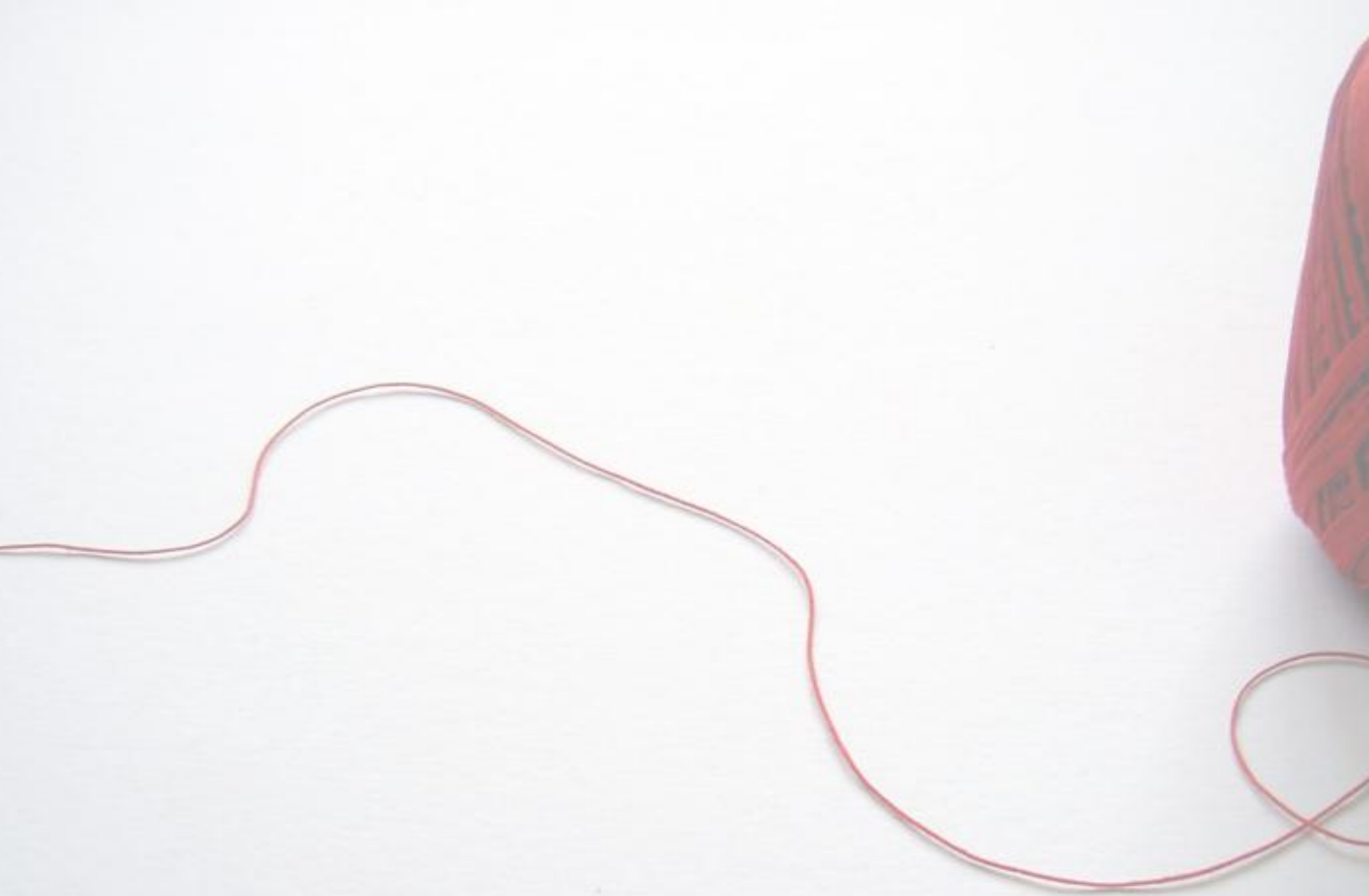
høre
ga
ti
forteller
overfor
stadig
burde
visst
syntes
fjor
sette
funnet
sterkt
betyr
vant
enkelte
nærmere
dårlig
trenger
menneske
måten
vise
oppe
finner
legge
heter
også
kunne
fordi
liten
større
gud
ingenting
eget
la
kvinner
redd